

Наталія БРЕЙ,
мистецтвознавець

ІЛЛЯ РЕПІН: «ПОРТРЕТ ДІВЧИНИ НА ЧЕРВОНОМУ ТЛІ»

Н. Брей. Ілля Рєпін: «Портрет дівчини на червоному тлі».

У статті розповідається про комплексні дослідження, внаслідок яких виконано атрибуцію: визначено автора твору — І. Ю. Рєпін, час написання ним портрета та особу, яка послужила моделлю для художника.

Ключові слова: Ілля Рєпін, «Портрет дівчини на червоному тлі», фізичний і хімічний аналіз.

Н. Брей. Илья Репин: «Портрет девушки на красном фоне».

В статье рассказывается о комплексных исследованиях, вследствие которых была выполнена атрибуция: определен автор произведения — И. Е. Репин, время создания им портрета и личность, послужившая моделью.

Ключевые слова: Илья Репин, «Портрет девушки на красном фоне», физический и химический анализ.

N. Brey. Ilya Repin: «The portrait of a girl on the red background».

The article deals with complex researches in consequence of which attribution was accomplished: the author of the work was determined: I. Repin, the time of creation of the portrait and the personality which became the model.

Keywords: Ilya Repin, «The portrait of a girl on the red background», physical and chemical analysis of pigments.

У приватних збірках України твори, що належать пензлю Іллі Юхимовича Рєпіна (1844–1830) або навіть приписуються йому, — рідкість. Тому нас зацікавив портрет, який, як вважав його власник, міг бути роботою цього визначного майстра.

На поясному портреті зображено дівчину або молоду жінку, яка сидить у фотелі, трохи схилившись на його спинку, і зосереджено дивиться на глядачів. Її доволі маленькі переплетені руки покладені на поручень. З-під її темно-коричневого наглухо застебнутого верхнього одягу проглядає світле мереживо стоячого коміру і манжетів. Тло портрета — темно-червоне, світліше по краях полотна.

Обличчя моделі, повернуте трохи у 3/4 вліво, має характерні риси — кругле, з невеликим носом, виразними очима, трохи прикритими повіками, світлими, добре окресленими бровами. Невеликий рот з червоними, наче надутими, примхливими губами. Зачесане назад кучеряве русяве волосся, відкриваючи високе чоло, спадає на спину і на плечі з обох боків. Уся увага митця зосереджена на відтворенні внутрішнього світу портретованої: зображена жінка заглиблена у свої думки і дещо замріяна, начебто перебуває на самоті. Федоров-Давидов, дослідник творчості Рєпіна, писав: «Портрети Рєпіна можна розділити на дві категорії: безпосередньо портрети і портрети-жанри» [1, с. 38]. Портрет, який ми досліджуємо, безумовно, відноситься до першої категорії.

Автор задумав портрет у теплій темній гамі, з глибини тіней якої виступає висвітлене обличчя. Досконала форма портрета, його виразність дає право шукати непересічного автора.

Походить портрет з одного з найстаріших приватних зібрань Києва, що належало академіку АМН СРСР України, лікарю-невропатологу Б. М. Маньківському (1893–1962). Він формував своє зібрання протягом багатьох років (а започатковане воно було ще його батьками). В цій колекції, наприклад, є твори Б. Кустодіє-

ва, які було придбано безпосередньо в майстерні художника. Маньківський завжди користувався порадами музейних співробітників, знавців і сам завжди готовий був дати на музейну виставку твори, які йому належали. Для того, щоб уявити цінність колекції, дозволимо собі навести тільки вибіркового перелік прізвищ художників, які були в ній представлені. Наприклад, коло «Мира искусства» репрезентували О. Бенуа, К. Сомов, О. Голловін, Л. Реріх, Б. Кустодієв, Л. Бакст, М. Врубель, «Союз русских художников» — К. Коровін, С. Жуковський, С. Бяліницький-Біруля, були тут і твори російських художників середини XIX ст., і передвижників — В. Тропініна, І. Айвазовського, В. Полєнова, І. Шишкіна, О. Саврасова, І. Левітана та ін., у тому числі ціла галерея портретів роботи І. Рєпіна. Усі картини були оригіналами і відзначалися високими художніми якостями. І саме тому авторство «Портрета дівчини на червоному тлі», приписуваного І. Рєпіну, не викликало сумніву і в нового власника.

І. Рєпін. Портрет дівчини на червоному тлі

Коли ми почали ретельно досліджувати портрет, то віднайшли у правому нижньому куті полотна три літери: «РЕП...». Цей автограф художника неможливо помітити при візуальному огляді портрета, тому він лишився непомічений М. Б. Маньківським, сином Б. М. Маньківського, у якого був куплений нинішнім власником.

Прочитати підпис дозволяють косі промені сонячного або електричного світла, в яких нам вдалося його сфотографувати. Порівняння знайденого підпису з іншими автографами художника (портрети Л. М. та Л. С. Толстих, 1887 [2, с. 267; 3; 4, с. 47] і 1893 [2, с. 289]; «Дама, яка грається з парасолькою» [2, с. 78; 3, іл. 10; 5, с. 37], 1874) промовляє про його автентичність.

Як відомо, Рєпін був художником дуже великих творчих можливостей. Попри те, що в його творчості значну роль відігравали масштабні жанрові та історичні картини, протягом усього свого творчого шляху він малював портрети. Портрети майстра дають можливість спостерігати, як змінюється почерк художника і як виражає його майстерність. Відомо, що одним з учителів Рєпіна був І. Крамської, і можливо, що це він прищепив своєму учневі любов до цього жанру малярства, який у російському мистецтві XIX ст. посів своє особливе місце і набув своїх властивостей.

Усі російські мистецтвознавці, які досліджували творчість Рєпіна, приділяли велику увагу Рєпіну-портретисту. Серед галереї створених художником портретів представників різних верств суспільства є певна кількість творів, присвячених добре знайомим йому людям, членам його родини. Образи близьких художникові людей овіяні особливим інтимним почуттям, що ми одразу відзначили у «Портреті дівчини на червоному тлі». М. Машковцев писав, що «Портретний стиль Рєпіна — в неймовірній простоті, правдивості, силі характеристик» [6, с. 174], О. Ляковська

наголошувала на тому, що інтимні портрети художника перевершують портрети, виконані на замовлення [2, с. 63].

Однак, хоча жіночих образів у спадщині майстра менше, власне серед них можна віднайти найбільш поетичні, оповиті ліричним почуттям зображення, які він малював для себе. Це, переважно, дружини, доньки, друзі. Наш портрет овіяний саме такими емоціями — він зроблений з любов'ю і теплом, тому ми наважилися шукати ім'я портретованої серед найближчого оточення Рєпіна, а воно, в свою чергу, допоможе й зорієнтуватися щодо часу, коли міг бути виконаний твір.

У цьому нам стало у пригоді й фізико-хімічне дослідження картини. Пігментний шар роботи вивчався в лабораторії методом рентгено-флуоресцентного аналізу на спектрометрі (СЕР-01 «ElvaX Art»)¹. У результаті було встановлено пігментний склад — свинцевий сурик, червоний хром з домішкою реальгару, червона земля, александрійська лазур, вохра, свинцеві білила з домішкою миш'яку. Такий набір пігментів є характерним для живопису середини і кінця ХІХ ст. і підтверджує орієнтовний час написання картини — 1880-ті роки.

Серед портретів, найближчих до київського, є кілька, які перегукуються між собою або настроєм, або ще й колористичним задумом. Один з них, «Відпочинок» (1882) [2, с. 164; 4, с. 21], — це портрет першої дружини художника В. О. Шевцової (1855–1919), дочки архітектора, від якої художник мав чотирьох дітей. Рєпін часто малював свою дружину (відомі портрети 1869, 1876, два зображення), але наш портрет найближчий до «Відпочинку», де дружина — ще зовсім молода жінка, але вже — мати. Схожі риси обличчя, колір волосся, руки. Навіть її одяг подібний до того, що на портреті, який ми досліджуємо. До обох робіт можна застосувати зауваження Лясковської: «Рєпін... віддає перевагу спокійній позі портретованого і такому виразу обличчя, в якому чітко простежувалися б риси індивідуальності... Відчуттю завершеності образу сприяє композиція портретів, узятих широко... з прекрасно написаними руками, що допомагає розкриттю образу».

Київський портрет до певної міри типовий: автор зосереджує увагу на особистості портретованої. Цьому сприяє сама композиція портрета — обрана поза, коли жінка схилилася набік, уся занурена в себе. Жодних деталей. Загальний тон у картині — червоно-коричневий, який є визначальним і поєднує всі деталі в роботі. Тло — багряно-червоне, не просто улюблена Рєпіним «помпеянська» червона фарба,

І. Рєпін. Відпочинок. 1882

¹ За сприяння В. В. Брея — заступника директора з наукової роботи Інституту сорбції та проблем ендекології при НАН України, члена-кореспондента НАН України, професора, доктора хімічних наук.

а складне поєднання темних червоних відтінків, що створює враження якогось орнаментованого килима. Далі — коричневий з відтінком червоного жакет дівчини, з глибокими тінями, який Рєпін зобразив широкими мазками. На ньому контрастом виступають білий комір та манжети, що прописані сірою і жовтою фарбою. Темний жакет виступає чітким силуетом на світлішому тлі. У свою чергу, в коричневому оточенні дуже підкреслено виступають висвітлене обличчя і руки. Обличчя моделі тонко освітлено, ідеально відмодельовано холодними тінями, зокрема й невисоке чоло. Найтоншим лесуванням передано всю принадність молодої дівчини. В обличчі портретованої багато дівочого, вона ще зовсім юна.

Руки на портреті прописані реалістично, відображена їх індивідуальна форма з довгим пальцями та красивою формою нігтів. Дослідники творчості Рєпіна завжди особливо підкреслювали, що майстер приділяв рукам велику увагу [2, с. 71; 6, с. 159].

Камерний характер портрета підкреслено і його форматом. Усе промовляє про те, що ім'я портретованої треба шукати серед найближчих до художника людей. Особлива схожість між молодими жінками на портреті й на картині «Відпочинок», про яку достеменно відомо, що то портрет дружини художника, приводить до висновку, що і на нашому портреті зображено ту саму особу — першу дружину Рєпіна В. О. Шевцову. Фізіогномічно портретовані дуже схожі. Своїм припущенням ми поділилися з відомим російським реставратором і мистецтвознавцем С. В. Римською-Корсаковою, завідувачкою відділу техніко-технологічних досліджень Державного російського музею ім. імператора Олександра III (Санкт-Петербург). Вона без вагання підтвердила нашу атрибуцію, звернувши увагу на високу якість портрета, і ствердила, що то портрет В. О. Шевцової. Авторитет цього дослідника російського мистецтва не підлягає сумніву, тим більше що порівняння з манерою портретів Рєпіна, які зберігаються в ДРМ, додатково переконують у безумовному авторстві художника. Через подібність обох портретів (київського і «Відпочинку»), і зокрема їхнього настрою, можна орієнтовно датувати київський портрет початком 1880-х років. У 1875–1880 роках Вірі Олексіївни Шевцовій було 20–25 років, що збігається з віком дівчини на портреті.

Таким чином, наші дослідження привели до висновків: «Портрет дівчини на червоному тлі» є роботою І. Ю. Рєпіна, що підтверджується і знайденим підписом, і високим рівнем майстерності, притаманним цьому видатному художникові. Портрет зображує першу дружину художника Віру Олексіївну Шевцову і може бути датований 1880-ми роками.

1. Федоров-Давыдов, А. Илья Ефимович Репин [Текст] / А. Федоров-Давыдов. — М.: Искусство, 1989.

2. Ляковская, О. Илья Ефимович Репин [Текст] / О. Ляковская. — М.: Искусство, 1982.

3. Ляковская, О. Выставка в Государственной Третьяковской галерее [Текст] / О. Ляковская. — М.: Искусство, 1958. — 167 с.

4. Грабарь, И. Репин [Текст] / И. Грабарь. — М.: Наука, 1963.

5. Репин в Третьяковской галерее [Текст]. — М.: Издательство ГТГ, 1944.

6. Машковцев, М. Великий портретист [Текст] / М. Машковцев // Из истории русской художественной культуры. — М.: Советский художник. — 1982.